

Soós Viktor Attila

Az „Ék” fedőnevű konspirált lakás a hírszerzés szolgálatában

Tanulmányomban egy konspirált, úgynevezett K-lakás¹ történetén keresztül igyekszem bemutatni a társadalom és a titkosszolgálat hétköznapi kapcsolatát a Kádár-korszakban.² Elemzésemet két kérdéscsoport köré szervezve végzem el. Egyrészt a K-lakás mint titkos tér működését vizsgálom, a rendelkezésre álló levéltári források alapján. Bemutatom kiválasztásának szempontjait, megszerzésének körülményeit és mindennapos működésének kereteit, leginkább arra a kérdésre fókuszálva, miként tudták titokban tartani a bérház többi lakója előtt, hogy itt nem bérlők laknak. Másrészt rekonstruálom, hogyan olvadt bele a ház életébe a lakás mindennapi működése annak ellenére, hogy ennek során gyakran fordultak meg benne a legkülönbélebb emberek, köztük magas tisztséget betöltő egyházi személyiségek is.

A Budapest II. kerület Bem József utca 14. szám alatti ház II. emeletén lévő 1. számú lakást 1969-ben a magyar hírszerzés részéről a Belügyminisztérium (BM) III/I-4. osztálya a BM Külügyi Osztály közreműködésével kapta meg, és használta több mint 15 éven keresztül, elsődlegesen az egyházakkal kapcsolatos hírszerzésre, kiemelten az Állami Egyházügyi Hivatalba (ÁEH) telepített hírszerző tisztekből 1968-ban szervezett „Világosság” rezidentúra³ működésének elősegítésére.⁴ Az állambiztonsági iratokból rekonstruálhatjuk, hogyan működött

¹ K-lakás: az állambiztonsági szerv, illetve fedőszerve által fenntartott és üzemeltetett lakás, amelyet az ügynökök és az operatív tisztek konspirált találkozására használtak.

² Köszönettel tartozom Sz. Kovács Évának, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) munkatársának, aki 2004-ben felhívta a figyelmemet a „Világosság” rezidentúrára és a működését tükröző dossziésorozatra. Tanulmányom forrásbázisát ezek a vaskos dossziék (ÁBTL 3.2.6. 8–69/I; 8–70/I; 8–70/II; 8–70/III; 8–70/IV – mintegy ezerötyszáz oldal maradt fenn a „Világosság” rezidentúra működése nyomán), valamint a lakás dossziéja jelentik (ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1–4).

³ Rezidentúra: állambiztonsági tisztekből vagy a hálózat tagjaiból álló, meghatározott állambiztonsági – operatív – feladatok ellátására felkészített, konspirált szervezeti forma. Vezetője a rezidens. Jellege szerint lehetett belföldi, külföldi, legális és illegális (vö. Gergely 1980).

⁴ 1968-ban egy egyszobás K-lakást kért Budapest területén Rajnai Sándor rendőr vezérőrnagy, a BM III/I. csoportfőnökség főcsoportfőnök-helyettese Dr. Dénes István rendőr alezredes-től, a BM Külügyi Osztály vezetőjétől a BM III/I-4. osztály részére. Ennek az „Ék” fedőnevű K-lakásnak a létéről tudtunk, de amikor az első publikációk (Szabó–Soós 2006, Szabó 2010: 207–253, Ittész 2010: 229–272) születtek a „Világosság” rezidentúra történetéről és működéséről, a lakásra vonatkozó ismereteink csupán a rezidentúra iratanyagából származtak, akkor még magára a lakásra vonatkozó dokumentumok nem álltak a kutatók rendelkezésére. Azóta azonban bekerült az ÁBTL-be ennek az „Ék” fedőnevű K-lakásnak a dossziéja (ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1–4). A BM III/I-4. osztály által működtetett rezidentúra és lakása a hírszerzés kezelé-

konspirált találkozási helyszíneként az „Ék” fedőnevű lakás, ahol az operatív tisztek túlnyomórészt egyházi személyekkel találkoztak. Mivel az ÁEH-ba telepített hírszerző tisztek tevékenysége a nemzetközi egyházi szervezetek – többek közt a Vatikán, az Egyházak Világtanácsa, a Lutheránus Világszövetség, a Keresztyén Békekonferencia – felé irányult, így a rezidentúra tagjainak elsősorban nemzetközi kapcsolatokra kellett koncentrálniuk, ami sokuk számára teljesen új feladat volt. Az egyes tisztek karrierútját elemezve megvizsgálható, milyen változást hozott mindez a személyes életükben, munkakörülményeikben. Kik voltak ezek az emberek, és milyen módon kerültek a rezidentúra tagjai közé? Mit jelentett számukra, hogy magas rangú hazai és külföldi egyházi személyekről és személyektől gyűjtöttek információt, s hogyan tudtak a rezidentúrában végzett munkájukra az egyéni karrierútjuk során a továbbiakban építeni? Az „Ék” fedőnevű K-lakás történetének levéltári források elemzésén alapuló feldolgozása nyomán tehát a titkosszolgálat és a társadalom napi szintű kapcsolatának bemutatásán túl, az ott dolgozó személyek egy részének karrierútját elemezve, a hírszerzőmunka nyújtotta karrierlehetőségek is bemutatathatóvá válnak.

A kommunista diktatúra időszakában az állambiztonsággal való minden kapcsolat, együttműködés titokban zajlott. A mai napig keveset tudunk azokról a helyekről, ahol az információ átadása történt. Ennek oka részben a hiányos forrásadottság, részben pedig az, hogy az érintett személyek cselekedetei sokkal inkább a kutatás homlokterébe kerültek, mint az érintett ingatlanok. Ugyanakkor az állambiztonság tevékenységének minél teljesebb körű feltárásához azok a helyszínek is hozzátartoznak, ahol rendszeresen találkozott az információt adó és vevő fél. Hiszen egy ilyen bizalmi kapcsolathoz nyugodt, a külvilágtól elzárt környezet kellett, hogy a jelentést adó fél biztonságban érezze magát.

A hatvanas évek végén az állambiztonság hírszerző szerve, a BM III/I-es főcsoportfőnöksége komoly lépéseket tett az egyházak feltérképezésére, különös tekintettel azok nemzetközi kapcsolatrendszerére. Magyarország az ötvenes évek elejétől kiemelt figyelmet fordított erre a területre, mivel a szovjet blokk országai közül neki jutott feladatul az egyházak felügyelete. A II. vatikáni zsinat (1962–1965) jelentős változást hozott a római katolikus egyház életében: számos főpap, egyházi és világi személy utazhatott ki Rómába a zsinatra, kiterjedt nemzetközi kapcsolatokat építhetett ki, és megtapasztalhatta, hogy a vasfüggönynyel elzárt, a Nyugattal szinte semmilyen kapcsolatban nem álló magyar társadalomra, benne az egyháziakra nagy lehetőségek várnak. Felcillant a külföldi tanulmányút, pozíció lehetősége, ennek azonban nagy ára volt. Aki külföldre ment, annak valamilyen módon együtt kellett működnie a hírszerzéssel. Minden személyben, aki átlépte az országhatárt, tudatosították, hogy ha bármi olyan

---

sében volt. Az „Ék” lakás ügydossziájának minősítését 1999. január 11-én felülvizsgálták, ekkor 2067. augusztus 8-ig fenntartották a szigorúan titkos minősítést, amit 2003. június 13-án újra felülvizsgáltak, ezúttal 2048. december 31-ig tartva fenn a minősítést. Újabb felülvizsgálatra 2012. április 18-án került sor, ekkor törölték a szigorúan titkos minősítést, s a dossziésorozat ezt követően bekerült az ÁBTB-be.

információ a tudomására jut, ami a Magyar Népköztársasággal kapcsolatos, vele szemben ellenséges, azt jelentenie kell. Ahhoz azonban, hogy ezek az utak beváltak a pártállam reményeit, kielégítsék az állambiztonság, a hírszerzés igényeit, képzett, magas pozíciót betöltő állambiztonsági kapcsolatokra és partnerként ugyancsak jól képzett, tájékozott tisztekre volt szükség.

Egy ilyen viszonyrendszerben, kiemelt kapcsolatban nem volt tanácsos nyilvános helyen találkozni, hiszen nagy volt a lebukás veszélye. A kiemelt hálózati személyekkel érthető módon nyugodt körülmények között, teljesen titokban és biztonságban kívántak találkozni a tartótisztek. Az is fontos szempont volt, hogy a külföldön bevetett, nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező hálózati személyeket vagy beszerzésre váró embereket alkalmi, rendszeres vagy tartós külföldi útjuk előtt fel kellett készíteni, ami hosszabb időt és még komolyabb konspirációt igényelt, mint egy jelentésátadó találkozó. A hírszerzésnek tehát olyan helyszínekre volt szüksége, amelyek megfelelő körülményeket biztosítottak a konspirált találkozókra.

A „VILÁGOSSÁG” REZIDENTÚRA

A rezidentúrák jelentős része a külföldi hírszerzés területén működött.⁵ Mint a Kenedi János vezette szakértői bizottság jelentése megállapította:

„A vatikáni–magyar kapcsolatokkal foglalkozó »Világosság« csak egy a III/I. 1967–1969 között alapított, belföldön is működő rezidentúrái közül. Hasonló hírigény kielégítése céljából állította fel a hírszerzés már 1958-ban a nyugati magyar emigráció tevékenységét megismerő és bomlasztó »Honfitársak« fedőnevű rezidentúráját, valamint a »Magyarok Világszövetsége«, a »Press«, az »Akadémia«, a »Kultint« (Kulturális Kapcsolatok Intézete), a »Tájékoztatási Hivatal«, a »MŰOSZ« és az »MTI«, majd 1980-tól a tudományos- és műszaki hírszerzés számára a »Parabola«, »Pajzs« rezidentúrákat. Az 1984. február 23-i adatközlés szerint a III/I. hazai állományában 32, külföldi szolgálatában pedig 109 SzT-tiszt dolgozott a rezidentúrákon, noha 1983. szeptember 13-án a III/I-es B. Törzs operatív alosztálya magasabb kvótát igényelt. Idővel a III. Főcsoportfőnökség vezetői belátták, hogy a hírszerzés személyi igényei megalapozottak, és emelték a kvótát.”⁶

⁵ A rezidentúrák jelentős részét diplomáciai vagy külföldi kereskedelmi kapcsolatok intézményeiben hozta létre a hírszerzés. Sokkal kisebb a hazai, belső rezidentúrák működésére vonatkozó forrásanyag, melyek közül kiemelkedik az egyházi vonalon működtetett „Világosság”, a sajtó vonalán működtetett „Press” (erről: Borvendég 2016), illetve a tudományos vonalon létrehozott „Akadémia”, amiről – iratanyag hiányában – szinte semmit sem tudunk. A „Világosság” rezidentúra éppen a belső rezidentúrák működésének megismerése miatt fontos.

⁶ *A Szakértői Bizottság jelentése 2007–2008: 7–8.* <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf> – utolsó letöltés: 2020. április 16.

A rezidentúra a hírszerzés eredményesen, hatékonyan működő szervezeti formája volt, nem véletlenül alkalmazták ezt az egyházak nemzetközi kapcsolatrendszerének feltérképezése és felhasználása terén is.

Az „Ék” lakás szerves részét alkotta a „Világosság” rezidentúrának, majd annak megszűnése után is a BM III/I-4. osztály használatában maradt. Éppen ezért érdemes röviden áttekinteni a „Világosság” működését. A belső, hazai székhelyű rezidentúrák közül kiemelkedett a „Világosság”, melynek létrejötte miatt 1969-ben sor került az ÁEH szervezetének nagyarányú átalakítására is.⁷ Az átszervezésre azért volt szükség, mert a belügyminiszter, Benkei András és az ÁEH elnöke, Prantner József titkos megegyezése alapján a BM egy belső rezidentúrát hozott létre az ÁEH-n belül.⁸ A „Világosság” rezidentúra működése elsősorban a magyar katolikus egyház és a Vatikán, valamint a protestáns egyházak pártállami, állambiztonsági ellenőrzését szolgálta. A BM III/I. csoportfőnökségének 4. osztálya foglalkozott a hírszerzéssel a Vatikán, Izrael és az egyházi emigráció irányába. Az osztály K-alosztálya 1967. december 15-én készített egy jelentést arról, hogy hamarosan hírszerző tiszteket telepítenek az ÁEH-ba.⁹ Informatív, amit Orosz József rendőr őrnagy, a „Világosság” rezidentúra későbbi vezetője írt a jelentésben:

„A határozatok a BM. hírszerző szervének és különböző hírszerzésben érdekelt társszervek, illetve főhatóságok együttműködésének alapelveit szabályozza. Ez lehetővé teszi, hogy a hírszerző szerv felhasználja a társszervek, illetve főhatóságok pozícióit, titkos információk megszerzésére. A határozatok alapján elkészítettük az ÁEH-al kötendő megállapodás tervezetét, amely várhatóan e hónap második felében aláírásra kerül. A megállapodás alapján előreláthatóan 1968 januárjában hírszerző tisztek kerülnek az ÁEH állományába. E belső rezidentúra kialakítása jelentősen megkönnyíti a hazai bázis tanulmányozását, és felhasználását.”¹⁰

Az ÁEH ebben az időben jobb kapcsolatot ápolt a nemzetközi egyházi szervezetekkel, mint például a Külügyminisztérium (KÜM) vagy bármely más magyar hatóság. A Szentszékkal a hatvanas évek elejétől folytatott tárgyalások során az ÁEH érintett munkatársai nemcsak rutinra tettek szert, de komoly sikereket is elértek, és jó kapcsolatokat építettek ki, így a Hivatal alkalmas tűnt arra, hogy ne csak a III/III. használja alkalmanként a Magyarországon belüli „klerikális reakció elleni harcban” fedőszervként, hanem a III/I. is eredményesen működhessen együtt vele. A BM III/I. csoportfőnökség 1968 novemberében állította fel az ÁEH-ban a „Világosság” fedőnevű belső rezidentúrát, azaz állambiztonsági tisztekből álló, meghatározott állambiztonsági – operatív – feladatok ellátására felkészített, konspirált szervezeti formát hozott létre az ÁEH

⁷ MNL OL XIX-A-21-e 0011-1/c/1969.

⁸ ÁBTL 3.2.6. 8–69/1. 57–64. Erről bővebben: Szabó–Soós 2006.

⁹ ÁBTL 3.2.6. 8–69/1. 164.

¹⁰ ÁBTL 3.2.6. 8–69/1. 164.

fedése alatt. Az ÁEH-t felhasználva akarták szélesíteni a magyar papság körében a kutató- és tanulmányozó munkát, amelynek iránya a Vatikán, a papi emigráció és a protestáns világszervezetek felé mutatott. Mindehhez – a pártállami, állambiztonsági logika szerint – szükség volt a belső rezidentúra saját hírszerző bázisának kiszélesítésére, valamint a célobjektumok felé telepítésre alkalmas jelöltek felkutatására. A rezidentúra tagjait az ÁEH Katolikus és Protestáns Főosztályára és Nemzetközi Főosztályára osztották be.

A „Világosság” rezidentúra 1969. évi munkatervének bevezetőjében olvasható, hogy a „központ hazai bázison végzendő munkájának középpontjában a Világosság rezidentúra megszervezése és tevékenységének beindítása áll”.¹¹ A fedőszerv legális lehetőségeit kihasználva elsősorban „sötéten” szándékoztak információt gyűjteni. Ez azt jelentette, hogy a hírszerzők „ártatlannak tűnő beszélgetések” során szereztek meg értékes adatokat. A beszélgetőpartner észre sem vette, hogy irányítottan, előre meghatározott, kidolgozott kérdésekre válaszolgat. Az ilyen jellegű hírszerzés során nyilván sok értékelhetetlen töltelékinformáció is elhangzott, de előkerült lényeges is. A „sötét” hírszerzés mellett ritkábban tudtak élni a személyes felderítés módszerével, amikor a hírszerző behatolt a célobjektumba, és ott végezte a megfigyelést, adatgyűjtést.

A hírszerző tisztek természetesen hozzájutottak a fedőszerv által megszerzett anyagokhoz is, fel is használták, és a hírszerző célok igényeinek megfelelően feldolgozták azokat. Ugyanakkor az információszerezés a kölcsönösség alapján működött, tehát a hírszerzés a fedőszerv munkájához nélkülözhetetlen anyagokat szintén átadta. Számos példát találunk erre a kölcsönösségre az ÁEH iratai közt. Az ide lerakott anyagok gyakran szerepelnek a „Világosság” rezidentúra levelezési dossziéjában is.¹² Ennek ellenére az ÁEH-ba telepített hírszerző tisztek munkája nem lehetett teljesen eredményes. Nyolc évvel a szervezés megkezdését követően, 1976. április 27-én a BM III/I-4. osztályának vezetőjéhez a következő javaslat érkezett: „Tekintettel arra, hogy az 1968-ban szervezett »Világosság« belső rezidentúra megszűnt, javaslom az OL-21/68. sz. Rezidentúra Levelezési dosszié I–IV. kötetét irattárba helyezni.”¹³ A levelezési dossziék tartalma is megerősíti, hogy a rezidentúra legfeljebb két évig működött, ugyanis az átadott iratok kizárólag 1969–1971 között keletkeztek, az utolsók 1971 decemberében.

A fellelhető forrásokból nehezen megmagyarázható, hogy mi lehetett az oka a rezidentúra megszüntetésének. Talán a hírszerző tisztek sem tudtak mélyebbre hatolni a célobjektumokban, mint a hivatal munkatársai. Ugyanakkor az egyházak irányába végzett hírszerzés nem csökkent, csak a keretei alakultak át. Azok

¹¹ ÁBTL 3.2.6. 8–69/1. 126–132.

¹² A „levelezési” dossziéba kellett lerakni a „szigorúan titkos” beosztott operatív munkájával összefüggő beszámolókat, munkaterveket, írásos utasításokat, jelentéseket, valamint a társzervek megkeresésére vonatkozó, illetve a megtett intézkedések során készített anyagok másodpéldányait.

¹³ ÁBTL 3.2.6. 8–70/76/4. 133.

a rezidensek, akik itt az egyházak irányába végeztek hírszerző munkát, hosszú évekig, évtizedekig ezt végzik majd, csak más formában, más területen.

A „Világosság” rezidentúra egyfajta kísérlet volt, amelynek keretében az ÁEH, a BM és a KÜM megfelelő emberei, szervezetei összehangolt munkát végeztek, olyan információkhoz jutottak, és olyan befolyásra, kapcsolatrendszerre tettek szert – elsősorban a Vatikán és a nemzetközi protestáns szervezetek irányába –, amelyeket külön-külön nem tudtak volna elérni. A jól kiépített és hatékonyan működtetett kapcsolatrendszernek köszönhetően a római követségen beosztott diplomaták, akik egyúttal az állambiztonság munkatársai is voltak, rendszeres kapcsolatban álltak a vatikáni diplomatákkal.

A „Világosság” rezidentúra ugródeszkaként is szolgált, hiszen a rezidentúra tagjai diplomáciai szolgálatba kerültek ki a római nagykövetségre, középvezetők lettek az ÁEH-ban, és a rezidentúra megszűnése után is azok maradtak egészen a rendszerváltásig. Ugyan a rezidentúra mint szervezeti keret rövid ideig működött, de a rezidensek továbbra is végezték belügyi, hírszerző munkájukat, és tovább tevékenykedtek akár az ÁEH-ban, akár a Külügyminisztériumban, akár a római külképviseleten mint diplomaták, hiszen több hírszerzési, egyházi irányultságú projekt futott párhuzamosan, amelyekben ugyanúgy aktívak maradtak. Összességében meghatározó volt a rezidentúra tagjai számára az a két év, amit együtt dolgoztak, hogy információt szerezzenek és kapcsolatokat építsenek ki a Vatikán és a protestáns világszervezetek felé.

A „VILÁGOSSÁG” REZIDENTÚRA TAGJAI

A következőkben azoknak a BM-tiszteknek a rekonstruálható életútját elemzem, akik a „Világosság” rezidentúra tagjaiként dolgoztak az ÁEH-ban mint fedőszervben, illetve a Külügyminisztériumban.¹⁴ Többségük tevékenysége végig kíséri a magyar–vatikáni kapcsolatok alakulását, hiszen aktív részesei, alakítói voltak ennek a kapcsolatrendszernek, ezért fontos látni, hogy mikor milyen pozíciót töltöttek be. A hivatali ranglétrán való előrejutásukat, sőt egész társadalmi felemelkedésüket pedig alapvetően határozta meg a rezidentúra keretei között végzett munka – a későbbiekben ez a pár év sok esetben kihatott a munkájukra, az előmenetelükre.

A rezidentúra vezetője Orosz József rendőr őrnagy,¹⁵ „Vági” fedőnevű szigorúan titkos (SzT) tiszt volt, aki az ÁEH Elvi és Nemzetközi Főosztályának vezetőjeként, később a Katolikus Főosztály vezetőjeként tevékenykedett. A rezi-

¹⁴ Mivel az életútjuk korábban már – s a kutatás előrehaladtával egyre inkább – feldolgozásra és publikálásra került, így itt eltekintek azok részletes bemutatásától.

¹⁵ Orosz József: MNL OL XIX-A-21-b Személyzeti iratok M–R. Orosz József; ÁBTL 2.8.2.1. 309; Szabó–Soós 2006: 38–39; Szabó 2010: 224–226; Soós 2014: 172–173, 287–288; Soós 2018: 471–473; https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5::NO::P5_PRS_ID:1036808 – utolsó letöltés: 2020. március 9.

dentúra tagjai: Pozsonyi László rendőr hadnagy,¹⁶ „Vértesi” fedőnevű SzT tiszt, az ÁEH Protestáns Főosztályának nemzetközi kérdésekkel foglalkozó előadója; Horváth Sándor rendőr hadnagy,¹⁷ „Bajomi” fedőnevű SzT tiszt, az ÁEH Katolikus Főosztályának nemzetközi kérdésekkel foglalkozó előadója; Kozdon János rendőr százados,¹⁸ „Szűcs” fedőnevű SzT tiszt, a Külügyminisztérium egyházi kérdésekkel foglalkozó referense; Stökl József rendőr főhadnagy,¹⁹ „Zentai” fedőnevű SzT tiszt, az ÁEH Elvi és Nemzetközi Főosztályának előadója.

A „Világosság” rezidentúra tagjai 1928 és 1940 között születtek, 1968-ban, az ÁEH-ba telepített hírszerző szerv létrehozásának évében 28 és 40 év közöttiek voltak, tehát pályájuk első felében jártak. Igaz, már komoly belügyi tapasztalattal rendelkeztek, de megállapítható, hogy a rezidentúra keretében végzett munka később mindannyiuk karrierje szempontjából az előrelépést alapozta meg. A rezidentúra szakmai karrierjük meghatározó kiindulópontja vagy új irányt adó időszaka volt.

A legidősebb közülük az éppen negyvenéves Orosz József volt, aki a rezidentúra vezetőjeként fogta össze munkájukat, de a legfiatalabb Pozsonyi László is, aki éppen huszonnyolc éves volt, rendelkezett már néhány éves hírszerzői tapasztalattal.

Hárman Budapesten, ketten vidéken – egy kis faluban és egy megyeszékhelyen – születtek, munkás, bányász, szerszámkészítő, vasutas családban. Ebből a közegekből mindenképpen felemelkedést jelentett a hivatali munka, a közigazgatásba kerülés, az pedig újabb előrelépés volt, hogy külszolgálatra mehettek, s diplomataként, ráadásul egy kiemelt helyen, Rómában folytathatták a korábban megkezdett hírszerző tevékenységet. Nem mindenki került közülük rögtön a felsőoktatásba, a rezidentúra tagjainak alapvégzettsége elég sokrétű volt. Bár nem mindenkiről rendelkezünk teljes körű életúttal, így például Horváth Sándor esetében az iskolai végzettségéről nincs adatunk, de azt tudjuk, hogy fiatal kora óta aktívan részt vett a DISZ, a KISZ, majd a párt munkájában. Előbb a Finommechanikai Vállalatnál, majd a Magyar Néphadseregben és az Elektroimpex

¹⁶ Pozsonyi László: MNL OL XIX-A-21-b Személyzeti iratok M–R. Pozsonyi László; ÁBTL 2.8.2.1. 290; uo. 973/94-832; MNL OL XIX-A-21-b Személyi (megszűnt) nyilvántartás M–; uo. Szerződéses munkavállalók...; Szabó–Soós 2006: 42–43; Szabó 2010: 228–229; Soós 2014: 173, 292–293; Soós 2018: 473–474; <https://www.neb.hu/asset/phpL2jp1h.pdf> – utolsó letöltés: 2020. március 12.

¹⁷ Horváth Sándor: MNL OL XIX-A-21-b Személyzeti iratok H–L. Horváth Sándor; ÁBTL 2.8.1. 17281; Szabó–Soós 2006: 40–41; Szabó 2010: 226–227; Soós 2014: 171, 172, 257; Soós 2018: 470–471; <https://www.neb.hu/asset/phpeXIqYQ.pdf> – utolsó letöltés: 2020. március 12.

¹⁸ Kozdon János: ÁBTL 2.8.2.1. 490; uo. 973/94-599; Szabó–Soós 2006: 43–45; Szabó 2010: 229–230; Soós 2018: 475–476; https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:::NO::P5_PRS_ID:656627 – utolsó letöltés: 2020. március 9.

¹⁹ Stökl József: MNL OL XIX-A-21-b Személyzeti iratok S–V. Stökl József; uo. Megszűnt személyi nyilvántartások R–Z; uo. Szerződéses munkavállalók...; Szabó–Soós 2006: 41–42; Szabó 2010: 227–228; Soós 2014: 173–174; Soós 2018: 474–475; <https://www.neb.hu/asset/php1i4QYf.pdf> – utolsó letöltés: 2020. március 5.

vállalatnál dolgozott. 1968. november 1.–1970. november 15. között az ÁEH Katolikus Főosztályának nemzetközi kérdésekkel foglalkozó főelőadójaként felelős volt a Vatikán, a nemzeti hierarchiák és a katolikus papi emigráció területén folytatott hírszerző munkáért. 1969-ben felvételt nyert az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Karának levelező tagozatára. 1970-ben áthelyezéssel került a Technika Külkereskedelmi Vállalathoz. 1975-től a Kulturális Kapcsolatok Intézetének munkatársa lett. Hivatásos szolgálati idejének kezdete a Belügyminisztériumban 1958, valószínűleg a néphadseregben szervezték be. 1981-ben rendőr őrnaggyá léptették elő. Szolgálati viszonya a BM-ben 1986-ban szűnt meg. Ő viszonylag gyorsan elkerült az ÁEH-ból, s ezzel a rezidentúrából, de mint láthatjuk, belügyi karrierje nem szakadt meg, igaz, nem egyházi, hanem kulturális-külügyi vonalon tevékenykedett tovább.

A másik négy rezidentúrát, akik korábban ugyancsak belügyi, hírszerző, de nem egyházi vonalon dolgoztak, a rezidentúra megalakításával új helyzetbe kerültek, meg kellett ismerniük az egyházi területet, bele kellett tanulniuk. Ők a rezidentúra megszűnése után is ezen a területen maradtak, az ÁEH-ban, illetve a Külügyminisztériumban, de ott is külszolgálaton, Rómában, többek közt a Vatikánnal kapcsolatos feladatokat végezve.

1969-ben Stökl József és felesége Somogyi József és Somogyi Józsefné néven lett a Bem József u. 14., II. emelet 1. szám alatti „Ék” fedőnevű K-lakás bérlője. Stökl József ipari tanulóként végzett, ezt követően tizenöt év alatt öt munkahelyen dolgozott, mielőtt az ÁEH-ba került. Először a Budapesti Városi Tanács Porcelángyárában segédmunkás, majd a Budapesti Útfenntartó Vállalatnál szállítási ellenőr, a legtöbb időt – tizenegy évet – a Goldberger Textilművek II. számú telepén textilfestőként és diszpécserként töltötte, majd néhány hónapot az IBUSZ-nál idegenvezetőként, másfél évet a Technika Külkereskedelmi Vállalatnál üzletkötőként dolgozott. 1962-ben levelező tagozaton érettségizett le, majd szintén levelező képzésben az ELTE BTK magyar–olasz szakán szerzett tanári diplomát. 1965-ben lett a BM Idegen Nyelvi Főiskola hallgatója, és 1967-ben került a BM III/I. csoportfőnökség, azaz a hírszerzés állományába mint operatív beosztott. 1969. április 1-től lett az ÁEH munkatársa. Rendőr főhadnagyként, a „Világosság” rezidentúra tagjaként, mint az ÁEH Elvi és Nemzetközi Főosztályának előadója, felelős volt a legális és titkos úton szerzett információk elemzéséért, feldolgozásáért, elsősorban a Vatikán és a nemzeti hierarchiák viszonylatában. Stökl József 1970. szeptember 16-án távozott a Technika Külkereskedelmi Vállalathoz, áruosztály-vezetői beosztásba. 1971. szeptember 1-jei hatállyal az MSZMP Politikai Főiskolájának nappali tagozatára vezényelték hallgatónak, ahol 1977-ben politikatudományi doktori címet szerzett, kamatoztatva a munkájából származó információkat, hiszen *A Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatainak problematikája 1945–1974* című munkájával szerezte meg a doktorátust. Nemcsak doktori címet szerzett 1977-ben, hanem mint a III/I-4. osztály alosztályvezetőjét, rendőr századost a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatával is kitüntették. 1978. május 23-tól a Külügyminisztériumban dol-

gozott a XI. területi főosztályon, majd a római külképviseleten I. osztályú titkári rangban. 1979–1983 között San Marinó-i főkonzulként tevékenykedett. Ezt követően visszatért a Technika Külkereskedelmi Vállalathoz. 1988. március 1-jétől felvették a Külügyminisztérium VII. területi főosztályára, a madridi külképviseleten teljesített külszolgálatot. Láthatjuk, hogy bár elkerült az ÁEH-ból és a fedőmunkahelye megváltozott, de továbbra is a hírszerzés munkatársa maradt, sőt ott középvezető lett. A hírszerzés logikájának megfelelően később ő is átkerült a Külügyminisztérium állományába, és külszolgálatra Rómába helyezték, ahol a nagykövetség munkatársaként és a római rezidentúra tagjaként újra egyházi személyekkel és feladatokkal találta szembe magát; ugyanebben az időben a római MSZMP-pártalapszervezet titkára is volt.

A legegzenyesebb szakmai előmenetel Pozsonyi Lászlónál figyelhető meg, aki húsz évig volt az ÁEH munkatársa és nagyrészt középvezetője, mindezt azonban belügyes, hírszerzői tevékenysége és a „Világosság” rezidentúrában betöltött szerepe alapozta meg. Szülővárosában, Sátoraljaújhelyen érettségizett, majd a pécsi Állam- és Jogtudományi Egyetemen szerzett jogi diplomát 1964-ben. Előbb a Malév jogügyi előadója lett 1964–1968 között, majd a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Osztályának főelőadója (1968–1969). 1969. március 1-jén lett az ÁEH munkatársa, főelőadó a Protestáns Főosztályon 1969–1972 között, majd elnöki referens (1972–1974) és osztályvezető (1974–1975) a Tájékoztatási és Dokumentációs Osztályon. A „Világosság” rezidentúra tagjaként rendőr hadnagy beosztásban a Protestáns Főosztály nemzetközi kérdésekkel foglalkozó előadója volt. A protestáns világszervezetek vonalán végzendő hírszerző munkáért volt felelős. Minden bizonnyal a jogi egyetemen szervezték be, mert 1964. július 1-jei hatállyal került próbaidőre a BM állományába rendőr alhadnagyként a hírszerző csoportfőnökséghez, egyben a próbaidő tartamára a III/III. csoportfőnökség 2. osztályára, amely az ifjúság körében (egyetemek, főiskolák, ifjúsági klubok, galerik stb.) végzett elhárítást. Az eredményes munka hatására 1965-ben véglegesítették a III/I. csoportfőnökségen. Az ÁEH Protestáns és Más Felekezetek Főosztályának főosztályvezetője 1976–1980, a Nemzetközi és Koordinációs Főosztály főosztályvezetője 1980–1983, a Nemzetközi Titkárság vezetője 1984–1989 között. Az ÁEH jogutód nélküli megszüntetése előtt két héttel átkerült az Igazságügyi Minisztérium állományába, majd 1992-től az American Dreams Kereskedelmi és Szolgáltató Betéti Társaság üzletvezetője lett. Látható, hogy a rezidentúrában végzett feladata – a protestáns területek nemzetközi kérdésekkel foglalkozó előadója – a későbbiekben is megjelent, ez volt a feladata az ÁEH-ban is középvezetőként.

A legjelentősebb társadalmi felemelkedés Orosz József esetében figyelhető meg, aki 1947-ben még külszíni segédmunkás volt egy bányauzemben, 1948–1949-ben viszont már személyzeti előadó a Népbolt Központnál. 1953-ban elvégezte a Közgazdaságtudományi Egyetemet, aztán a Belügyminisztériumba került gazdasági, pénzügyi területre, majd operatív munkatársként tevékenykedett a BM Államvédelmi Hatóságnál, később fővizsgáló, nyomozó és tájékoztatási

munkatárs lett. Az ÁEH személyzeti iratai szerint 1957–1967 között az Országos Tervhivatal Közgazdasági Főosztályán volt főelőadó, 1960–1964 között pártalapszervezeti vezetőségi tag, 1966-tól a Pártbizottság tagja és pártalapszervezeti titkár. 1967-től annak az osztálynak a munkatársa lett főoperatív beosztottként, amelyik az egyházi vonalat is felügyelte. Fedőmunkahelye 1967. szeptember 1-től az ÁEH, ahol az Elvi és Nemzetközi Főosztály vezetője lett. Ekkor rendőr őrnaggyá léptették elő, ő lett a „Világosság” rezidentúra vezetője. Felelős volt a legális és titkos úton szerzett információk elemzéséért, feldolgozásáért, a rezidentúra közvetlen irányításáért. 1972. február 16-ig töltötte be az ÁEH-ban a főosztályvezetői pozíciót, ekkor Miklós Imre, az ÁEH elnöke megbízta a Vatikánnal kapcsolatos ügyek szakértői teendőinek ellátásával. 1972. november 15-étől megváltozott a fedőmunkahelye, és a Külügyminisztérium állományába került, a XI. területi főosztály (a dél-európai országokat felügyelő szervezeti egység) munkatársa, 1973–1977 között a római főrezidentúra főrezidense és a római nagykövetség konzuli osztályának helyettes vezetője lett, majd ismét a központban, a konzuli főosztályon dolgozott 1977–1979 között. 1979–1981 között a római nagykövetség konzuli osztályának osztályvezetője. Hazarendelése után a konzuli osztály főelőadója. Külügyminisztériumi munkaviszonyát 1981-ben szüntették meg, áthelyezték az Országos Tervhivatal Tervgazdálkodási Intézetének állományába, innen ment nyugállományba. Külszolgálati alatt mindig Rómába helyezték, és komoly szerepe volt a Vatikánnal való kapcsolattartásban.

Kozdon János személye és életútja azért érdekes, mert ő már a „Világosság” rezidentúra létrehozása előtt nemcsak hogy hírszerzőként dolgozott, de a Külügyminisztériumban annak a területi főosztálynak volt a munkatársa, amelynek hatásköre a dél-európai országokra, így Olaszországra és a Vatikánra is kiterjedt, s külszolgálaton Rómában is tevékenykedett. De hogyan is került ebbe a feladatkörbe? Miután kereskedelmi érettségit tett, ezen a vonalon kezdte meg pályáját, előbb könyvelő volt különböző külkereskedelmi vállalatoknál (Agrimpex, Terimpex Külkereskedelmi Vállalat), majd 1955–1958 között a BM Idegen Nyelvi Főiskolájának hallgatója, operatív beosztott a BM különböző hírszerzési szervezeti egységeinél. Ezzel párhuzamosan a Kohó- és Gépipari Minisztérium Pénzügyi és Költségvetési Osztályának munkatársa volt. Fedőmunkahelye 1962-től a Külügyminisztérium XI. területi főosztálya, ahol főelőadó volt, majd 1962–1967 között a római rezidentúra főoperatív beosztottja, 1967. július–december között megbízott rezidenshelyettes, külszolgálati kihelyezését 1967-ben szüntették meg. A BM III/I-4. osztály főoperatív beosztottja 1967–1970 között. A Külügyminisztérium XI. területi főosztályán referens 1968–1970 között. Az SzT állományból 1970. december 20-án törölték. A BM III. főcsoportfőnökség törzsoosztályának operatív titkára 1971–1973, a titkárság vezetője 1973–1975 között. A BM III/I-7. osztály kiemelt főoperatív beosztottja, alosztályvezetője 1975–1976, a BM III/I-4. osztály alosztályvezetője 1976–1978 között. Fedőmunkahelye a Külügyminisztérium XI. területi főosztálya, ahol főelőadó 1977–1984 között. A BM III/I-3. osztály alosztályvezetője 1979–1984 között. Fedő-

munkahelye a bécsi nagykövetség, nagykövetségi titkár és a bécsi főrezidentúra helyettes vezetője 1979–1984 között. Külszolgálati kihelyezésének megszüntetésére 1984-ben került sor, ekkor helyezték nyugállományba.

Kozdon úgy volt a „Világosság” rezidentúra tagja rendőr századosi beosztásban, hogy ő nem az ÁEH fedése alá, hanem a Külügyminisztériumba nyert beosztást mint SzT tiszt, egyházi kérdésekkel foglalkozó referensként. Felelős volt a nem rezidenturális (Dél-Amerika, Hollandia, Belgium, skandináv államok) területeken folytatandó hírszerző munkáért.

Az életutak néhány közös vonását érdemes hangsúlyozni. Mindegyik rezidentúratag munkás származású volt, részt vett az 1956-os forradalom fegyveres leverésében, többen közülük a Munkásörtség tagjai is voltak. Egy-két nyelvből mindegyikük rendelkezett közép-, de inkább felsőfokú nyelvvizsgával. Bár akadt köztük, aki érettségi után felsőfokú végzettséget szerzett, többségük inkább munka mellett tanult, jellemzően a BM főiskoláját és az MSZMP pártfőiskoláját végezte el. A belüggyel való kapcsolat, az ottani elköteleződés, munkavégzés új lehetőségeket adott, hiszen a belügyi munka mellett fedőmunkahelyen is dolgoztak, azaz egyszerre két területen tevékenykedtek és két helyről kaptak fizetést. Hírszerző tisztnek lenni rangot jelentett, a belügyi területek közül ez kiemelkedett. A rezidentúra tagjai is felsőfokú képzést, nyelvismeretet, külszolgálatot kaptak annak köszönhetően, hogy elköteleződtek a hírszerzési területen.

A következőkben néhány példán keresztül mutatom be, mit jelentett a rezidentúra a tagok későbbi szakmai előmenetelében.

Orosz József viszonylag gyorsan, már 1973 júliusában kihelyezésre került a római követségre, a konzulátus helyettes vezetőjének. Olasz nyelvből csak középfokú nyelvvizsgát sikerült letennie, így nem tudták magasabb diplomáciai ranggal kihelyezni, mint III. osztályú titkár, de jogot kapott a II. osztályú titkári cím használatára. 1974-ben előkerült ranghasználati kérdése és nyelvvizsgája: megkapta a II. osztályú titkári rangot és az I. osztályú titkári rang használatának jogát, ugyanakkor kötelezték rá, hogy 1975 nyarán felsőfokú olasz nyelvvizsgát tegyen. Az ő esetében azonban nem a rang- és címhasználat vagy a nyelvvizsga a fő kérdés, hanem az, hogy miért is volt az ő személye fontos. Erre Bényi József nagykövet, Nagy János külügyminiszter-helyettes és Miklós Imre ÁEH-elnök üzenetváltása derít némi fényt, amely személyi anyagában maradt fenn. A külügyminiszter-helyettes a személyzeti és munkaügyi főosztály helyettes vezetőjének jelezte, hogy Orosz József hosszú ideig az ÁEH főosztályvezetője volt, rendszeresen részt vett a magyar–vatikáni tárgyalásokon, és bár a római nagykövetségnek nem kimondottan feladata a középszintű kapcsolattartás a Vatikánnal, a Vatikán képviselői rendszeresen Orosz Józsefet keresik meg, nyilván korábbi személyes ismeretségük miatt. Azonban ennél több is kiderül arról, hogy miért volt Orosz római jelenléte fontos. Az ÁEH-nak és a KÜM-nek ugyanis az volt a terve, hogy hivatalosan is megbízzanak egy diplomatát Rómában, hogy tartsa a kapcsolatot a Vatikánnal. Ez több szempontból is fontos volt, hiszen 1945. április 4-én kiutasították Magyarországról Angelo Rotta nunciust, s ezzel

megszakadt a diplomáciai kapcsolat Magyarország és a Szentszék között, ami csak 1990-ben állt helyre. Nem állt fenn tehát hivatalos diplomáciai kapcsolat, amire pedig a pártállam különböző szerveinek szüksége lett volna, akár a hatvanas évek elején elindult magyar–vatikáni tárgyalások során, akár az 1964-es részleges megállapodás után. A pártnak, az ÁEH-nak, a BM-nek és a KÜM-nek ugyanis egyaránt az volt a szándéka, hogy még jobban beférkőzzön a különböző nemzetközi egyházi szervezetekbe, és ott pozícióhoz segítse a számára megfelelő egyházi személyeket, illetve onnan információkat szerezzen hálózati úton. Erre a kapcsolattartó pozícióra Orosz Józsefet tartották akkor a legalkalmasabbnak, amiben nyilván ÁEH-s vezetői tapasztalata mellett sokkal inkább a hírszerzésnél betöltött pozíciója és a „Világosság” rezidentúra élén végzett munkája tette őt alkalmassá. Emiatt kapta meg a magasabb diplomáciai rangot és címhasználati jogot. Ekkor, 1974 nyarán, az ÁEH elnöke, Miklós Imre azt is felvetette a külügyminiszter-helyettesnek, hogy ha netalán nem sikerülne 1975 nyarán Orosz József felsőfokú olasz nyelvvizsgálója, akkor is maradjon Rómában külszolgálaton. Bényi József nagykövet is támogatta a magasabb diplomáciai rang és ranghasználat megadását – vélelmezhetjük, hogy ő is a beavatottak közé tartozott, aki hivatalból ismerte Orosz József hírszerző munkáját. Első külszolgálatát 1977-ben fejezte be Orosz, ezután visszatért a Külügyminisztériumba. Amikor 1979-ben újra kihelyezésre javasolták konzulnak, ismét az I. osztályú rang használatának engedélyére tett javaslatot a személyzeti és oktatási osztály vezetője. Oroszknak a felsőfokú olasz nyelvvizsgát nem sikerült letennie, de ez nem lett akadálya az újabb római diplomáciai kiküldetésnek.

Stökl József 1979-es, a San Marino Köztársaság területére szóló főkonzuli kinevezésekor az indoklásban Puja Frigyes külügyminiszter ezt írta: „A nemzetközi kapcsolatok területén jelentős tapasztalatokkal rendelkezik, amit az Állami Egyházügyi Hivatal állományában eltöltött két évtizedes munkássága alatt szerzett.” Stökl József személyi iratai szerint azonban csupán szűk két évig dolgozott az ÁEH-ban. Amikor ez a külügyminiszteri előterjesztés két évtizedes tevékenységet emleget az ÁEH-ban a nemzetközi kapcsolatok terén, az mégsem elírás: az előterjesztésben nem akarták felfedni hírszerzői tapasztalatát, ezért írtak helyette ÁEH-beli munkaviszonyt.

Az Orosz József esetében felmerült római egyházi, vatikáni kapcsolattartó személyének megvolt a párhuzama a Külügyminisztériumban. A hatvanas évek második felétől dolgozott ott olyan politikai munkatárs, akinek kifejezett feladata volt az egyházi ügyek összefogása; akihez befutottak Rómából a jelentések, információk, dokumentumok, és az ő javaslatai, feljegyzései kerültek a területi főosztályvezető elé. Miután a Rómában keletkezett, a Vatikánnal, egyházi ügyekkel kapcsolatos iratok beérkeztek a KÜM-be, a területi főosztályvezető két helyre küldte meg azokat: a miniszternek és a XI. területi főosztály referensének, aki a hatvanas években két időszakban is Kozdon János volt. 1973-tól hivatalosan kiemelték, és létrehozták számára az egyházi ügyek referense pozíciót. Tudjuk, hogy a „Világosság” rezidentúra keretében négy BM-tiszt az ÁEH-ban, egy pedig

a Külügyminisztériumban tevékenykedett. A „Világosság” rezidentúra érdemi működése 1971-ben megszűnt, de mint látható, a KÜM-ben 1973-ban létrehozott egyházi ügyek referense státusz egyenes folytatása volt a „Világosság” rezidentúrához tartozó külügyi státusznak. 1973-tól az egyházi ügyek referensének a feladata volt a Vatikánnal, más egyházakkal és nemzetközi egyházi szervezetekkel kapcsolatos információk gyűjtése, azok elemzése, valamint a kapcsolattartás az ÁEH-val, nem vezetői, hanem előadói szinten. Továbbá a munkaköréhez tartozott, hogy a Külügyminisztériumban összegyűjtött információkról tájékoztassa az ÁEH-t az egyházpolitikát érintő, a külkapcsolatok területén felmerülő operatív ügyekben is (például külföldi egyházi vezetők beutazása, kéréseik intézése, elbírálása, továbbítása), a Hivatal munkáját segítő egyházpolitikai koncepciók kialakítása céljából. Az egyházügyi referens munkája volt, hogy a nagykövetségekről a Külügyminisztériumba érkező egyházpolitikai információkat eljuttassa az illetékes párt- és állami vezetőkhez a Tájékoztatási Osztály útján vagy egyéb módon, illetve informálja a külképviseleteket az aktuális egyházpolitikai eseményekről, Magyarország ezekkel kapcsolatos hivatalos állásfoglalásáról. A Külügyminisztériumban létesített egyházi ügyek referense munkakör kizárólag a minisztériumon belüli használatra szolgált.

Ezek az esetek jól mutatják a pártállam szövevényes, sok szintet és egységet összekötő információs rendszerét. Ugyanakkor az is kiderül belőlük, hogy a rezidentúra megszűnése után a korábban abban tevékenykedők személyi kapcsolatainak szerepe és a vezetői irányítás nem szűnt meg, csak más formában folytatódott tovább. Bár a „Világosság” rezidentúra viszonylag rövid ideig működött, hatása, eredményessége túlmutat ezen a pár éven. A hírszerzés egyházak irányába végzett tevékenysége, ellenőrzése nem hagyott alább; egy-egy konkrét személy, ügy, intézmény, egyházi szervezet felé ugyanúgy felléptek, sok esetben éppen azok a hírszerző tisztek, akik részt vettek a rezidentúra működésében. A „Világosság” rezidentúrához tartozó „Ék” fedőnevű K-lakás, mint alább látni fogjuk, egészen a nyolcvanas évek közepéig szolgált a hírszerzést, magas rangú egyházi személyekkel való találkozások helyszínéként.

AZ „ÉK” FEDŐNEVŰ KONSPIRÁLT LAKÁS LÉTREJÖTTE ÉS MEGSZŰNÉSE

A Ganz Ábrahám által 1845-ben alapított Ganz-gyár egykori öntödéje mellett található a Bem József u. 14. szám alatti hatemeletes lakóház. A Ganz-gyárban az üzemi termelés 1964-ben állt le, ezt követően ipari műemlékké nyilvánították, és a helyreállítás után 1969. május 20-án nyílt meg a gyár épületében az Öntödei Múzeum. Ebben az időszakban épült a Bem József u. 14-es számú ház, amelyet az Autó- és Alkatrész-kereskedelmi (AUTOKER) Vállalat építtetett. Az 1949-ben alapított állami tulajdonú vállalat a magyar autóalkatrész-kereskedelem lebonyolítója volt, autóalkatrészek beszerzésével, kereskedelmével foglalkozott. A húszlakásos ház – amelyben a földszinten kettő és minden emeleten

három lakás található – tulajdonjoga a vállalaté maradt, a lakbér hosszú távon finanszírozta az építés költségeit, sőt bevételt is hozott. Ebben a házban, melynek építése 1968/69-ben fejeződött be, szerzett egy lakást a hírszerzés, melyet a BM Külügyi Osztály közreműködésével a II. Kerületi Tanács VB Lakásosztálya 1969. március 11-én utalt ki részükre.²⁰ A korabeli szabályozás értelmében a K-lakások létesítése, cseréje és anyagi ellátása a BM Külügyi Osztály feladata volt.²¹ Feltételezhetjük, hogy egy új építésű lakás megszerzése mögött az a logika is meghúzódhat, hogy könnyebb legalizálni a bérlet, hiszen még nincs kialakult lakóközösség. Az „Ék” lakás dossziéjában fennmaradt egy korabeli lakónyilvántartó könyv másolata, illetve a lakókra vonatkozó kérdőjegyek sorozata.²² Ezekből rekonstruálható, hogy 1969-ben kik alkották a Bem József u. 14. szám alatti bérház lakóközösségét. Az első beköltözésekre 1969. március 1-jén került sor, az utolsó beköltözés ebben az időszakban 1969. augusztus 16-án volt. A házmester szolgálati lakásán kívül minden lakásban főbérlet lakott a családtagjaival.

1969-ben a húsz lakásban 59 fő lakott, egy lakás ekkor még üresen állt. A ház lakói között 44 nagykorút és 15 kiskorút találunk, 30 nőt és 29 férfit. Születési helyüket tekintve 36-an Budapesten, 23-an vidéken, ebből 4-en a trianoni határokon túl (Ungvár, Dunaszerdahely, Székelykeresztúr) látták meg a napvilágot.

A főbérletők közül tizenkettő férfi és hét nő (két egyedülálló és öt házaspár) volt. Egy egyedülálló középiskolai tanárnő és egy elvált keramikus hölgy – akivel egy tanuló lakott együtt –, és egy özvegy nyugdíjas mellett tizenhat család lakott a házban. A tizenhat családból három házaspárnak vagy nem volt gyermeke, vagy volt ugyan, de nem lakott velük. Egy családnál a szülők együtt laktak a házaspárjukkal, és volt egy család, ahol a nagyobb gyermek is a házban, de külön lakásban élt a házastársával.²³ Mint utaltam rá, a ház építtetője és tulajdonosa az AUTOKER Vállalat volt, így érthető, ha többen is a vállalat munkatársai voltak.

1. táblázat

A Bem József utca 14. szám alatti ház lakói

Nem	Életkor	Foglalkozás	Munkahely
férfi	51	osztályvezető	Kohászati Alapanyagellátó Vállalat – Budapest, VI. ker. Benczúr utca 11.
nő	48	adminisztrátor	Vetőmag Vállalat – Budapest, VII. ker. Rottenbiller utca 33.
férfi	39	gépkocsivezető	AUTOKER Vállalat – Budapest, VI. ker. Nagymező utca 9.
nő	35	házfelügyelő	II. Kerületi Tanács VB Ingatlankezelő Vállalat – Budapest, II. ker. Frankel Leó utca 5.

²⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 220–222.

²¹ Belügyminisztérium 10-2232/1964. 3.

²² ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 101–125; 126–205.

²³ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 101–125.

Nem	Életkor	Foglalkozás	Munkahely
férfi	63	nyugdíjas	
nő	56	háztartásbeli	
férfi	28	technikus	Budapesti Közlekedési Vállalat – Budapest, VII. ker. Akácfa utca 15.
nő	27	könyvelő	Fővárosi Építőipari Üzemgazdasági Ügyviteli Iroda – Budapest, XI. ker. Bánk bán utca 6–10.
férfi	55		
nő	44	főelőadó	Belkereskedelmi Minisztérium – Budapest, V. ker. Vigadó utca 6.
nő	26	középiskolai tanár	Toldy Ferenc Gimnázium – Budapest, I. ker. Toldy Ferenc utca 9.
férfi	33	tanár	Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar ²⁴
nő	31	tanár	Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar ²⁵
férfi	39	főosztályvezető	Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium – Budapest, V. ker. Beloianisz utca 2–4.
nő	38	útlevél ügyintéző	VILATI – Budapest, I. ker. Krisztina körút 55.
nő	20	keramikus	Kerámia Iparművész HTSZ – Budapest, XI. ker. Zsombolyai utca 16.
férfi	27	vegyésztechnikus	Központi Fizikai Kutatóintézet – Budapest, XII. ker. Konkoly-Thege Miklós út 29–33.
nő	25	technikus	Központi Fizikai Kutatóintézet – Budapest, XII. ker. Konkoly-Thege Miklós út 29–33.
férfi	49	főmérnök	Építőipari Beruházási Vállalat – Budapest, I. ker. Ybl Miklós tér 8.
nő	43	mérnök	Lakóterv – Budapest, VII. ker. Madách tér 4.
nő	71	nyugdíjas	
férfi	51	férfi fodrász	Budai Fodrász KTSZ – Budapest, II. ker. Bem József utca 7.
nő	43	manikűrös	Budai Fodrász KTSZ – Budapest, II. ker. Bem József utca 7.
férfi	48	pártalkalmazott	MSZMP Bp-i Bizottsága – Budapest, VIII. ker. Köztársaság tér 26.
nő	40	főelőadó	MŰM 9. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet – Budapest, XIII. ker. Váci út 179.
férfi	24	férfi fodrász	Budai Fodrász KTSZ – Budapest, II. ker. Bem József utca 7.

²⁴ Ez a munkahelyi bejegyzés a hírszerzés által kitalált és kialakított legenda része volt. Olyan munkahelyet kívántak a bérlőnek és feleségének, Somogyi Józsefnek és Józsefnének (valójában Stökl Józsefnek, aki rendőr főhadnagy rangban, operatív tiszt volt a BM III/I. főcsoportfőnökségen, valamint az ÁEH Elvi és Nemzetközi Főosztályának előadójaként dolgozott, és feleségének, aki a BM Nyelvi Főiskola oktatója volt), hogy meg lehessen magyarázni, miért jelennek meg ritkán az általuk bérelt lakásban. Így lettek a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tanárai.

²⁵ Ez volt a hírszerzés által kitalált legenda szerinti munkahely.

Nem	Életkor	Foglalkozás	Munkahely
nő	24	női szabó	EKISZ Ruházati KTSZ – Budapest, V. ker. Guszev utca 3.
férfi	49	újságíró	Magyar Távirati Iroda – Budapest, I. ker. Fém utca 5–7.
nő	48	háztartásbeli	
férfi	35	felelős szerkesztő	Corvina Könyvkiadó – Budapest, V. ker. Váci utca 12.
nő	33	felelős szerkesztő	Zeneműkiadó Vállalat – Budapest, V. ker. Semmelweis utca 1–3.
férfi	81	nyugdíjas	
férfi	36	építésmérnök	Állami Gazdaságok Országos Központja – Budapest, V. ker. Akadémia utca 1.
nő	26	gépíró	AUTOKER Vállalat – Budapest, VI. Nagymező u. 9.
nő	58	nyugdíjas	
férfi	50	term. osztályvezető	DANUVIA Központi Szerszám- és Készülékgyár – Budapest, XIV. ker. Fűrészt utca 156.
nő	45	háztartásbeli	
férfi	20	szerszámkészítő	DANUVIA Központi Szerszámgyár – Budapest, XIV. ker. Fűrészt utca 106.
férfi	59	meós	DANUVIA Szerszámgyár – Budapest, XIV. ker. Angol utca 10–20.
nő	53	háztartásbeli	
férfi	21	betanított munkás	Duna Cipőgyár – Budapest, IV. ker. Táncsics Mihály utca 10.

Tizennyolcan Pesten, tizennégyen Budán dolgoztak, kilenc fő háztartásbeli, nyugdíjas, vagy nem rendelkezünk információval munkahelyéről. Láthatjuk, hogy alapvetően hivatalnokok, középvezetői rangban, illetve a szolgáltató szektorban dolgozók alkották a lakóközösséget. Kezdetben egy belügyi munkahelytel rendelkező házaspár „lakott” a házban, később két volt belügyi munkatárs is a ház lakója lett. Ebben a közegben kellett tehát a konspirált lakás működését titokban tartani.

Egy K-lakást minden esetben a lakást tartó operatív beosztott fedőnévére kellett kiutalni. Az „Ék” fedőnevű lakást a „Világosság” rezidentúra tagja, Stökl József rendőr főhadnagy „bérelte”. Személye és felesége köré dolgozott ki megfelelő legendát a BM III/I-4. osztály, melyet Berényi István rendőr alezredes, osztályvezető-helyettes²⁶ terjesztett fel 1968. december 5-i javaslatában.²⁷ Stökl Józsefet és feleségét mint a Szegedi Tudományegyetem bölcsészkarának tanárait jelentették be bérlőként, de Somogyi József néven. A legenda szerint munkájuk hetenként változó napokon, 3-4-5 napi vidéki tartózkodást igényelt. Nyelv-

²⁶ Életútjáról, tevékenységéről: Kiss–Soós–Tabajdi 2012.

²⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 48–49.

tanárok lévén mindketten adtak nyelvórákat, amikor Budapesten tartózkodtak, ez magyarázta a lakásra látogató idegen személyeket. A javaslat szerint heti 1-2 alkalommal a Somogyi/Stökl házaspár a lakásban töltötte az éjszakát, és a házban való mozgásukkal a természetesség látszatát keltették. A házaspárnak nem volt gyermeke, és mozgásukban sem akadályozta őket semmi. A feleség, Stökl Józsefné a BM Nyelvi Főiskola állományában teljesített szolgálatot.²⁸ Stökl József nyílt lakástelefonszámát titkosra változtatták, továbbá a BM III/I-4. osztály kérte, hogy az „Ék” fedőnevű K-lakásba szereljenek be telefont, azonban mivel ez nem tartozott a BM Külügyi Osztály feladatai közé, javasolták, hogy ezt a munkát a III/V. csoportfőnökség vezetője engedélyezze.²⁹

Az „Ék” lakásra egy B-dosszié kiadását kérte Földes György rendőr alezredes, a BM III/I-4. osztály vezetője, 1969. március 18-án.³⁰ Úgyzintén aznap kérték, hogy a K-lakás bejárati ajtajára biztonsági zárat szereltesse fel, emellett ellátták a konspirált ügyintézéshez szükséges eszközökkel is (rejtett, kódos páncélszekrény, írógép stb.).³¹ A lakásban értekezleteket, szakmai megbeszéléseket tartottak, jelentéseket készítettek. A rezidentúra tagjai az ügnyökkel, társadalmi kapcsolatokkal, jelöltekkel folytatott találkozókról negyvennyolc óra elteltével kötelesek voltak írásbeli jelentést készíteni, és azt a feletteseiknek eljuttatni.³²

„Zentai”, azaz Stökl József 1969. augusztus 11-én környezettanulmányt és priorálást kért az „Ék” fedőnevű K-lakásra a „Világosság” rezidentúra részéről, mert ettől függött a lakás operatív felhasználhatósága. A jelentéshez három megjegyzést fűzött, a környezettanulmányt végző munkatársak tájékoztatására:

„A ház, ahol a K-lakás elhelyezkedik, újonnan épült, a lakók most illeszkednek bele az új megváltozott körülményekbe. 1969. július hó végén a II. emelet 2. számú lakásába ismeretlen tettesek betörték és értékeket loptak el. Az ügyben rendőrségi nyomozás folyik. Neubauerné a házfelügyelő egész nap otthon tartózkodik – általában – nővére családjával 1956-ban disszidált és az olaszországi Udinében él. Fiútestvére pedig Amerikában.”³³

Miután a lakás berendezése megtörtént, rövid időn belül sor került operatív felhasználására, s hamarosan albérlőt is kapott Dr. Pozsonyi László, azaz „Vértesi” SzT tiszt személyében. Neki szintén legendát kreáltak, mely szerint mint Dr. Polgár László, a Hatvani Cukorgyár jogtanácsosa bérelte ki a lakást, ahonnan

²⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 53–54.

²⁹ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 56, 59.

³⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 51. A K-lakások létesítése során keletkezett anyagok gyűjtésére „B-dossziét” kellett nyitni, ez ugyanolyan dosszié volt, és ugyanolyan tartalommal kellett megtölteni, mint a hálózati személyekre nyitott B, azaz szervezési dossziét (vö. BM 33/1958. parancs. ÁBTL 4.2. 10-21/33/1958, illetve 0012. számú 1972. évi belügyminiszteri parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat 45-5-12/á/72).

³¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 82.

³² ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 88–89.

³³ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/1. 91–92; 94–95.

azután 1978. augusztus 15-én jelentkezett ki.³⁴ A lakást a megfelelő színvonalú használathoz 1978. szeptember 12-én felszerelték hűtőszekrénnel, televízióval és villanykályhával is.³⁵ Stökl József 1979-ben külszolgálatra Rómába került, ekkortól nem ő bérelte a lakást, hanem a BM III/I-4. osztály részéről Szabó József rendőr főhadnagy.

A lakást eredetileg a „Világosság” rezidentúra hálózatával való kapcsolattartás céljából, a rezidentúra megszűnése után az alosztály által közvetlenül tartott hálózati személyekkel való találkozásra használták. Belföldi hálózati személyek közül rendszeresen nyolc személlyel találkoztak, ami havonta 10-15 találkozót jelentett. Megfordult a lakásban a „Gordon”, „Sárdy”, „Borókey”, „Sáfár”, „Lónyai”, „Szentendrei”, „Kecskeméti” és „Zeusz” fedőnevű hálózati személy.

A külföldi hálózati kapcsolatok közül a „Mainz”, „Salzner” és „Bower” fedőnevű személyeket alkalmanként beutaztatták, őket az „Ék” lakásban szállásolták el és képezték ki, amelyet felhasználtak továbbá a Pápai Magyar Intézetbe kiutazó hálózati személyek felkészítésére és kiképzésére is. Ez 1979-ben felfutó és a következő években meghatározó tevékenység volt.³⁶ A három különböző csoportba tartozó hálózati személyekkel öt operatív tiszt foglalkozott.³⁷

Egy K-lakás esetében a legfontosabb az volt, hogy mindvégig titokban maradjon, mire használják és kik fordulnak meg benne. Mivel nem sok ilyen jó ingatlannal rendelkezett a hírszerzés, és elég sokan megfordultak itt, várható volt, hogy előbb-utóbb elveszti súlyát. Az „Ék” esetében erre a nyolcvanas évek közepén került sor, addig meghatározó találkozási, képzési helyként használta a BM III/I-4. osztály. A lakás ügydossziáiból pontosan rekonstruálható, hogy kik ismerték a lakást. Érdekes külön áttekinteni az operatív tiszteket, a hálózati személyeket és a nem hálózati személyeket is. Mint látni fogjuk, meghatározó, később magas beosztásba kerülő egyházi személyekkel való találkozásra, információszerezésre használta a hírszerzés.³⁸

2. táblázat

A K-lakást ismerő operatív tisztek

Név	Rendfokozat	Tisztség, beosztás
Álmos László	rendőr főhadnagy	
Benkő Viktor	rendőr őrnagy	BM III/I-4. osztály, alosztályvezető

³⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/2. 21.

³⁵ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/2. 23.

³⁶ A Pápai Magyar Intézet működéséről, a pártállami időszak vonatkozásában bővebben: Bandi 2007: 174–188; Bottoni 2010: 253–280; Majsai 2007: 44–65; Majsai 2008a: 58–85; Majsai 2008b: 77–94; Majsai 2008c: 80–99; Majsai 2012; Szabó 2001; Tóth 2017.

³⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/3. 22.

³⁸ A 2. és a 3. táblázatban gyűjtöttem össze, hogy kik azok, akik a lakás működése alatti időkhöz itt megfordultak, feltüntetve tisztségüket, foglalkozásukat és legmagasabb rendfokozatukat, amiből látható, hogy az objektumot magas tisztséget betöltő személyek használták – a kutatás jelenlegi állása szerint. Jelen kutatás nem terjed ki arra, hogy értékeliük, az adott hálózati személy milyen tevékenységet fejtett ki, ezért most csupán a tényről rögzítem, hogy az illető megfordult a lakásban.

Név	Rendfokozat	Tisztség, beosztás
Berényi István	rendőr alezredes	BM III/I-4-K alosztály, alosztályvezető, egyben osztályvezető-helyettes, 1968–1970 BM III/I-11. osztály, osztályvezető, 1970–1981
Farkasinszky Zoltán	rendőr alezredes	BM III/I-3-J alosztály
Fésű Ferenc	rendőr főhadnagy	BM III/I-4-K alosztály
Földes György	rendőr alezredes	BM III/I-4. osztály, mb. osztályvezető, 1967–1969 BM III/I-4. osztály, osztályvezető, 1969–1971 BM III/I-8. osztály, kiemelt főoperatív beosztott, 1972–1974 BM III/I-8-B alosztály, alosztályvezető, 1974–1976 BM III/I-8. osztály, osztályvezető, 1976–1981 BM III/I-8. osztály, osztályvezető-helyettes, 1981–1982
Halász Ferenc	rendőr százados	BM III/I-4-K alosztály
Horváth Sándor	rendőr százados	a „Világosság” rezidentúra tagja
Jánka Sándorné	irodai főtitst	
Keszthelyi László	rendőr alezredes	BM III/I-4-K alosztály
Kiss Oszkár	rendőr alezredes	BM III/I-4. osztály, osztályvezető
Knopp János	rendőr főhadnagy	BM III/I-4. osztály
Kósa György	rendőr őrnagy	BM III/I-4. osztály
Mercz Károly	rendőr százados	
Ocskó György	rendőr főhadnagy	BM III/I-4. osztály
Orosz József	rendőr őrnagy	a „Világosság” rezidentúra vezetője BM III/I-6. osztály, osztályvezető, 1967–1974 BM Információfeldolgozó Csoportfőnökség, csoportfőnök, 1975–1976 BM III/I. csoportfőnökség, csoportfőnök-helyettes, 1977–1985
Pados Gábor	rendőr ezredes	
Patkó Gábor	rendőr százados	BM III/I-4. osztály
Pesti Gyula	rendőr alezredes	
Posztós Vince	rendőr alezredes	
Pozsonyi László	rendőr főhadnagy	a „Világosság” rezidentúra tagja
Rajos Pál	rendőr alezredes	BM III/I.
Rózsa Sándor	rendőr főhadnagy	
Solti Gábor	rendőr százados	
Stökl József	rendőr százados	a „Világosság” rezidentúra tagja
Stökl Józsefné	rendőr hadnagy	házasárs, BM Nyelvi Főiskola
Szabó Béla	rendőr őrnagy	
Szabó József	rendőr százados	BM III/I-4. osztály
Varga Antal	rendőr főhadnagy	
Zörényi Gyula	rendőr őrnagy	BM III/I-4. osztály
Zsigmond Ferenc	rendőr alezredes	BM III/I-4. osztály, osztályvezető

3. táblázat

*A lakásban megfordult személyek*³⁹

Fedőnév	Név	Tisztség, beosztás
Ács ⁴⁰		főszerkesztő
Aldebrői ⁴¹	Tóth Károly	a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, 1977–1991, a prágai Keresztyén Békekonferencia főtárgya, 1971–1978
Barát ⁴²	Takács Ágoston	hittanár, kántor, volt jezsuita növendék, kalkulátor
Blanc ⁴³	Bagi István	a Pápai Magyar Intézet rektora, 1975–1979, esztergomi segédpüspök, 1979–1986
Borókai ⁴⁴	Pröhle Károly	evangélikus teológiai tanár, 1951–1989, a Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottságának tagja, 1957–1970, Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtárgya, 1972–1982
Bower ⁴⁵	Kardos Gyula	római katolikus pap, 1956-tól Bécsben élt
Cséfai ⁴⁶	Citkovics József	római katolikus pap, a győri teológiai főiskola tanára, a Pápai Magyar Intézet növendéke, 1981–1982
Egresi ⁴⁷	Nagy Gyula	evangélikus teológiai tanár, evangélikus püspök
Gordon ⁴⁸	Paul Hansen	a Lutheránus Világszövetség vezetője
Hammer ⁴⁹		

³⁹ Azokat a hálózati személyeket, akik felbukkannak a „Világosság” rezidentúra és az „Ék” K-lakás dossziéjában, az ÁBTL Hálózati nyilvántartásban és a H-adattárban szereplő személyek azonosítása alapján próbáltam rekonstruálni. Külön köszönöm Sonnevend Gergő referensnek, az ÁBTL munkatársának, hogy ebben nagy segítségemre volt.

⁴⁰ Csak a fedőnévét és a foglalkozását ismerjük, a nevét és a tartóztisztjét nem.

⁴¹ Korábban „Tolnai Lajos”, majd „Aldebrői” fedőnéven volt a hálózat tagja Tóth Károly (H-11 179; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Aldebrői”, „Tolnai Lajos”; uo. 3.1.2. M-29 600 + 1-6; uo. M-30 717 + 1; uo. M-31 987, 3.2.3. Mt-980/1-2).

⁴² „Barát” fedőnéven volt a hálózat tagja Takács Ágoston (H-17 087; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Barát”; uo. 3.1.2. M-26 962 + 1-2; uo. M-41 644 + 1-2).

⁴³ „Blanc” fedőnéven volt a hálózat tagja Bagi István (H-58 682; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Blanc”; uo. 3.2.1. Bt-1682/2-3; uo. 3.2.3. Mt-1109/1-4).

⁴⁴ „Korábban „Pozsonyi”, majd „Borókai” fedőnéven volt a hálózat tagja Pröhle Károly (H-42 328; ÁBTL 3.1.2. M-32 399; uo. 3.2.3. Mt-1586/1).

⁴⁵ Korábban „Szedő”, majd „Ismay Bower” fedőnéven volt a hálózat tagja Kardos Gyula, a hálózati nyilvántartásban nem szerepel, de az iratanyagból feltételezhető, a jelentések alapján kikövetkeztethető.

⁴⁶ Korábban „Magyar Levente”, majd „Cséfai” fedőnéven volt a hálózat tagja Citkovics József (H-59 085; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Magyar Levente”; uo. 3.1.2. M-40 898; 3.2.1. Bt-2058/2).

⁴⁷ „Egresi” fedőnéven volt a hálózat tagja Nagy Gyula (H-53 602; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Egressi”; uo. 3.1.2. M-41 832 + 1-2).

⁴⁸ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, de az iratanyagból feltételezhető, a jelentések alapján kikövetkeztethető, hogy ő Paul Hansen.

⁴⁹ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

Fedőnév	Név	Tisztség, beosztás
Henriette ⁵⁰		
Kaiser Alfréd ⁵¹		
Kerkai ⁵²	Timkó Imre	teológiai tanár, 1950–, görög katolikus megyéspüspök, 1975–1988
Körműves ⁵³	Nagy Töhötöm	tudományos munkatárs, korábban jezsuita szerzetes
Körmöczi ⁵⁴	Dankó László	római katolikus pap, a szegedi szeminárium rektora, 1977–1979, a Pápai Magyar Intézet rektora, 1979–1987, kalocsai érsek, 1987–1999
Lesage ⁵⁵	Linka Ernő Ödön	bencés szerzetes, a Sao Pauló-i Szent Gellért perjelség perjele, 1981–
Lónyai ⁵⁶	Varga János	római katolikus pap
Marosi ⁵⁷	Kapuy Károly Vítal	bencés szerzetes, a Pannonhalmi Bencés Gimnázium igazgatója, 1965–1973, a Katolikus Középiskolai Főhatóság főigazgatója, 1975–1985
Marosi ⁵⁸	Sávai János	római katolikus pap, a szegedi Hittudományi Főiskola tanára
Nemere ⁵⁹		újságíró
Rákoshegyi ⁶⁰	Benyik György	római katolikus pap, a Pápai Magyar Intézet növendéke, 1978–1980, a szegedi Hittudományi Főiskola tanára

⁵⁰ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁵¹ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁵² Korábban „Kiss János”, majd „Kerkai” fedőnéven volt a hálózat tagja Timkó Imre (H-1774; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Kiss János”; uo. 3.1.2. M-30 613 1+3).

⁵³ „Körműves Sándor” és „Franz Kirchenbauer” fedőnéven volt a hálózat tagja Nagy Töhötöm. Ugyan a hálózati nyilvántartásban nem szerepel, ám annál több dosszié tükrözi hálózati munkáját: ÁBTL 3.1.2. M-37 054 + 1; uo. 3.2.1. Bt-1584/1-8; uo. 3.2.3. Mt-975/1-4. Életútjáról, tevékenységéről: Petrás 2019.

⁵⁴ Korábban „Bajai Péter”, majd „Körmöczi” fedőnéven volt a hálózat tagja Dankó László (H-46902; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Bajai Péter”, „Körmöczi”; uo. 3.1.2. M-35 493).

⁵⁵ „Lesage” fedőnéven volt a hálózat tagja Linka Ernő Ödön (H-48559; ÁBTL 3.2.1. Bt-2206/1-2; uo. 3.2.3. Mt-537/1).

⁵⁶ „Lónyai” fedőnéven volt a hálózat tagja Varga János (H-52832; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Lónyai”).

⁵⁷ Korábban „Rieger József”, majd „Marosi Zoltán” fedőnéven volt a hálózat tagja Kapuy Károly Vítal (ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Rieger József”, „Marosi Zoltán”; uo. 3.1.2. M-36924 + 1-7; Hálózati munkájáról: Cúthné Gyóni 2018: 223–244).

⁵⁸ „Korábban „Marosi János”, majd „Markó” fedőnéven volt a hálózat tagja Sávai János (H-64465; ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Markó”, „Marosi János”).

⁵⁹ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, és nem sikerült beazonosítani a személyét. Annyit lehet sejtetni, hogy újságíró volt, és vélhetően a „Press” rezidentúra részére is adott jelentéseket.

⁶⁰ „Rákoshegyi” fedőnéven volt a hálózat tagja Benyik György (ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Rákoshegyi”; uo. 3.1.2. M-37 896; uo. 3.2.1. Bt-2027/1; uo. 3.2.3. Mt-1356/1).

Fedőnév	Név	Tisztség, beosztás
Rouso ⁶¹		
Roy ⁶²		
Rubin ⁶³		
Rudolf Mainz ⁶⁴		
Sáfár ⁶⁵		ÁB osztályvezető
Salzner Richard ⁶⁶	Kabók Sándor József	zománcozó
Souvé/Sauvé ⁶⁷		
Szentendrei ⁶⁸	Piros Kálmán	magyar királyi honvéd százados, gépész-mérnök, tudományos munkatárs, OTP-osztályvezető
Zeusz ⁶⁹	Lévárdy Ferenc János	volt bencés szerzetes, művészettörténész
Cs. J.		nyelvtanár
K. J.		takarítónő

AZ „ÉK” FEDŐNEVŰ K-LAKÁS FENNTARTÁSA

Bérlakásról lévén szó, lakbér címén 1970-től havonta 167, majd 1971 második felétől 392, 1973-tól pedig 410 Ft-ot fizettek. Mivel csak ritkán laktak a lakásban, inkább találkozásra és kiképzésre használták, a rezsiköltség sajátosan alakult: a központi fűtést értelemszerűen állandóan kellett fizetni, havi 226, majd 1971 második felétől 239 Ft-ot. A villanyfogyasztás viszonylag alacsony volt a lakásban (16 és 100 Ft közötti), ugyanakkor szinte minden hónapban 100 Ft körül (82–119 Ft) alakult a távbeszélés díja. A kezdetektől a BM III/I. csoportfőnökség takarítónője, Kovács Józsefné végezte a lakás takarítását, aki havi 300 Ft-ot kapott ezért, majd 1980 májusától 450 Ft-ot.⁷⁰

⁶¹ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁶² A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁶³ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁶⁴ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁶⁵ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁶⁶ Korábban „Sárosi Iván”, majd „Salzner Richárd” fedőnéven volt a hálózat tagja Kabók Sándor József. Ugyan a hálózati nyilvántartásban nem szerepel, ám annál több dosszié tükrözi hálózati munkáját: ÁBTL 3.2.3. Mt-1820/1-7.

⁶⁷ A hálózati nyilvántartásban nem szerepel, személyét nem sikerült beazonosítani.

⁶⁸ Korábban „Pünkösdi”, majd „Szentendrei” fedőnéven volt a hálózat tagja Piros Kálmán (ÁBTL 2.2.2. Hálózati nyilvántartások „Pünkösdi”; uo. 3.1.1. B-92 018; uo. 3.2.1. Bt-2942/1-2; uo. 3.2.3. Mt-1969/1-2).

⁶⁹ Korábban „Kéthly”, majd „Zeusz” fedőnéven volt a hálózat tagja Lévárdy Ferenc János. Ugyan a hálózati nyilvántartásban nem szerepel, ám annál több dosszié tükrözi hálózati munkáját: ÁBTL 3.2.1. Bt-1293/1-3; uo. 3.2.3. Mt-801/1-2.

⁷⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/3. 58.

Az állandó, rendszeres költségek mellett akadt egyszeri költség is 1980-ban, ami a lakás felújítását és berendezésének teljes cseréjét jelentette.⁷¹ A lakásba ekkor új vagy újszerű berendezési tárgyak kerültek, illetve 100 db irodalmi és művészeti könyv, akkori magyar íróktól, olasz és nyugatnémet szerzőktől.⁷²

Ugyanakkor nem csak külsejében újult meg a lakás 1980 márciusában. A lakást 1969-től bérlő és használó Stökl (Somogyi) József 1979 tavaszán tartós kiküldetésre Rómába utazott, ami miatt szükségessé vált a lakás legalizálásának, biztonsági, konspirációs helyzetének felülvizsgálata.⁷³ A Fővárosi Tanács illetékes osztályán a BM Külügyi Osztályon keresztül mentesítették a lakást, a bérlő हुआmosabb külföldi kihelyezése címén. Így a lakás az illetékes hatóságok tudtával állt üresen. Szabó József rendőr főhadnagy a K-lakás átvétele után többször megjelent a házfelügyelőnél, akivel közölte, hogy Somogyi (Stökl) József őt bízta meg mint rokont és a „Külügyminisztérium munkatársát” – ez is egy legenda volt – a lakás felügyeletével. Ezt követően havi két-három alkalommal felkereste a házfelügyelőt, és tisztázott vele minden problémát a lakással kapcsolatban. Egyébként Tuskán Józsefné házfelügyelőt, aki 1972-től töltötte be ezt a tisztséget, be akarták szervezni, emiatt környezettanulmányt is készítettek róla, illetve Szabó József áttanulmányozta a többi belügyi szervnél róla őrzött anyagot. A család rendezetlen élete és primitívnek minősített beállítottsága miatt azonban ettől végül elálltak. Ugyanakkor Szabó operatív úton ellenőrizte a ház valamennyi lakóját, aminek keretében megállapította, hogy a fennálló rendszerrel szembenálló, politikai vagy köztörvényes bűncselekményért elítélt lakó a házban nem lakik. Azonban a K-lakással egy szinten lévő másik két lakás mindkét tulajdonosa kizárt hálózati személy volt. Az egyik Béres Andor nyugalmazott rendőr alezredes, akit nyugállományba vonulása után a BRFK III/III. osztálya rezidensi minősítéssel foglalkoztatott a Budapesti Idegenforgalmi Igazgatóság területén. Kizárására, idős kora miatt, saját kérésére került sor. A másik Árvai József volt, akit a BM III/II-4. osztály foglalkoztatott. Ügye titkosítva volt, 1976-ban munkahely-változtatás miatt kizárták, de hivatalos kapcsolatként tovább foglalkoztatták. A lakással kapcsolatban dekonspirációs problémák nem merültek fel. A lakást igyekeztek legalizálni: amikor Stökl Rómából Budapestre jött, Szabó Józseffel felkeresték a házfelügyelőt, s megnyugtatták, hogy a lakás ügyeit Szabó fogja intézni, ahova rendszeresen jönnek majd vidéki rokonok látogatóba. A lakás fenntartási költségeit továbbra is OTP-számlán keresztül egyenlítették ki.⁷⁴

* * *

A hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek közepéig tartó évek izgalmas és meghatározó korszakot hoztak a hírszerzés, a BM III/I., azon belül is a BM III/I-4. osztály történetében. Kiemelt hálózati kapcsolatokat alakítottak ki, meghatározó

⁷¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/3. 24.

⁷² ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/3. 34–38.

⁷³ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/3. 59–62.

⁷⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-2316/3. 59–62.

személyeket küldtek ki külföldre mind a hírszerzés részéről, mind a kapcsolatok révén, és szereztek tőlük fontos információkat. Ennek egyik meghatározó titkos tere az „Ék” fedőnevű K-lakás volt. Ebben a témában a lakás működési kerekein túl további kutatásokat lehetne végezni, ami a későbbiekben célom is. Jelen kutatás a Bem József u. 14., II. emelet 2. számú lakás működésébe pillantott bele, megmutatva mindazt, ami ezen keresztül a pártállami hírszerzés történetéből látható.

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Belügyminisztérium 10-2232/1964. A konspirált és találkozási lakások használatának és anyagi ellátásának szabályzata.

2.8.1. 17 281. Horváth Sándor.

2.8.2.1. 290. Pozsonyi László.

2.8.2.1. 309. Orosz József.

2.8.2.1. 490. Kozdon János.

2.8.2.1. 973/94-599. Kozdon János.

2.8.2.1. 973/94-832. Pozsonyi László.

3.2.1. Bt-2316/1-4. „Ék” lakás ügydosszié.

3.2.6. 8–69/I; 8-70/I; 8-70/II; 8-70/III; 8-70/IV. A III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék. Rezidentúradossziék. „Világosság” rezidentúradosszié.

4.2. 10-21/33/1958. BM 33/1958. parancs.

4. 2. II. sorozat 45-5-12/á/72. 0012. számú 1972. évi belügyminiszteri parancs.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-A-21-b Állami Egyháziügyi Hivatal általános iratai, 1951–1989.

Szerződéses munkavállalók. Nyugdíjas-nyilvántartó lapok. Munkaviszony nyilvántartólapok. Mellékfoglalkozásúak. Megszűnt Mil-lapok.

Személyi (megszűnt) nyilvántartás M–Z.

Személyzeti iratok H–L, M–R, S–V.

XIX-A-21-e Állami Egyháziügyi Hivatal, tematikusan rendezett iratok.

0011-1/c/1969. Az Állami Egyháziügyi Hivatal szervezeti és ügyrendi szabályzata, 1969. március 31.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Bandi István 2007: Adalékok a Pápai Magyar Intézet történetéhez, állambiztonsági megközelítésben. *Egyháztörténeti Szemle* (8.) 1. 174–188.

Borvendég Zsuzsanna 2016: „Hírügynökségek”. A Press rezidentúra és a megnyertek hálózata a Kádár-rendszer sajtóéletében. *Betekintő* (10.) 3. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2016_3_borvendeg.pdf – utolsó letöltés: 2020. április 19.

- Bottoni, Stefano 2010: Egy különleges kapcsolat története. A magyar titkosszolgálat és a Szentszék, 1961–1978. In: Bánkuti Gábor – Gyarmati György (szerk.): *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989*. ÁBTL–L'Harmattan, Budapest, 207–253.
- Cúthné Gyóni Eszter 2018: „Rieger József” fedőnevű ügynök jelenti. In: Dénesi Tamás – Boros Zoltán (szerk.): *Bencések Magyarországon a pártállami diktatúra idején III*. Pannonhalmi Főapátság Levéltára, Pannonhalma, 223–244.
- Gergely Attila 1980: *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*. BM Könyvkiadó, Budapest.
- Irtzs Ádám 2010: A protestáns világszervezetek (KBK, EVT, LVSZ) a „Világosság” rezidentúra fényében. In: Mirák Katalin (szerk.): *Háló 1. – Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról 1945–1990*. Luther Kiadó, Budapest, 229–272.
- Kiss Réka – Soós Viktor Attila – Tabajdi Gábor 2012: *Hogyan üldözzünk egyházakat? Állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek*. L'Harmattan, Budapest.
- Majsai Tamás 2007: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban. Esettanulmány(ok). I. *Beszélő* (12.) 12. 44–65.
- Majsai Tamás 2008a: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban. Esettanulmány(ok). II. *Beszélő* (13.) 1. 58–85.
- Majsai Tamás 2008b: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban. Esettanulmány(ok). III. *Beszélő* (13.) 3. 77–94.
- Majsai Tamás 2008c: „Ismereteimet soha, senkinek nem fedhetem fel”. Papi ügynökök a Vatikán előszobáiban. Esettanulmány(ok). IV. *Beszélő* (13.) 4. 80–99.
- Majsai Tamás 2012: *A Pápai Magyar Intézet a magyarországi állambiztonság szolgálatában*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest.
- Petrás Éva 2019: *Álarcok mögött. Nagy Tőhötöm életei*. ÁBTL–Kronosz, Budapest–Pécs.
- Soós Viktor Attila 2014: *Az Állami Egyházügyi Hivatal archontológiája – Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe*. (PhD-disszertáció.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Soós Viktor Attila 2018: A Külügyminisztérium „csatornái” a Vatikánnal való kapcsolat-tartás terén az 1960–70-es években. In: Andreides Gábor – M. Madarász Anita – Soós Viktor Attila (szerk.): *Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság*. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 461–483.
- Szabó Csaba – Soós Viktor Attila 2006: „Világosság”. *Az Állami Egyházügyi Hivatal és a hírszerzés tevékenysége a katolikus egyház ellen*. Új Ember Kiadó, Budapest.
- Szabó Csaba 2010: A „Világosság” fedőnevű belső rezidentúra az Állami Egyházügyi Hivatalban. In: Bánkuti Gábor – Gyarmati György (szerk.): *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989*. ÁBTL–L'Harmattan, Budapest, 207–253.
- Szabó Gyula 2011: *A Pápai Magyar Intézet mint a hírszerzés elöretolt bástyája (1963–1989)*. Püski, Budapest.
- Tóth Tamás 2017: *A Pápai Magyar Intézet, Róma*. PMI–METEM, Róma–Budapest.